

VIRTUTEA NAȚIONALISMULUI – APRECIERI

„Cartea lui Yoram Hazony este atât profundă, cât și accesibilă și bine scrisă, reflectând ani întregi de cercetare și meditație asupra unui subiect de o importanță inegalabilă. Personalitățile politice, savanții și publicul larg vor trebui să cugete profund la această carte remarcabilă.”

– NATAN SHARANSKY, autor al cărților
The Case for Democracy și Defending Identity

„Într-o perioadă în care naționalismul este mult prea adesea asociat rasismului și autoritarismului, Yoram Hazony ne aduce aminte că democrația și libertatea pot înflori numai într-o lume a statelor naționale suverane.”

– MICHAEL LIND, autor al cărții
The Next American Nation

This edition published by arrangement with Basic Books, an imprint of
Perseus Books, LLC, a subsidiary of Hachette Book Group, Inc.,
New York, New York, USA.
All rights reserved.

The Virtue of Nationalism

Copyright © 2018 by Yoram Hazony

© 2021 Editura ACT și Politon pentru prezenta ediție românească

Editura ACT și Politon

Str. Înclinată, nr. 129, Sector 5, București, România, C.P. 050202.

Tel: 0723 150 590, e-mail: office@actsipoliton.ro

www.actsipoliton.ro

Traducător: **Dana Dobre**

Redactor: **Maria Nicula**

Tehnoredactor: **Teodora Vlădescu**

Coperta: **Marian Iordache**

Copyright Manager: **Andrei Popa**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

HAZONY, YORAM

Virtutea naționalismului / Yoram Hazony; trad.: Dana Dobre. - București:

ACT și Politon, 2021

ISBN 978-606-913-855-7

I. Dobre, Dana (trad.)

323.1

AVERTISMENT: Distribuirea, copierea sau piratarea în orice fel a acestei cărți nu este pedepsită numai prin lege, dar contravine și tuturor normelor și principiilor etice și sănătoase pe care un astfel de titlu le promovează. Ce fel de efect va avea energia pe care vreți să o transmiteți mai departe, dacă aceasta vine prin furt, ilegalitate și lipsă de respect față de autor și față de toți cei care au contribuit la crearea acestei cărți, astfel ca ea să ajungă la dumneavoastră? Împărtășiți cu ceilalți informațiile importante, valorile și lecțiile pe care le-ați aflat din acest material, într-un mod corect și responsabil.

Yoram Hazony

VIRTUTEA NAȚIONALISMULUI

Traducere din limba engleză de
DANA DOBRE

 ACT și Politon

2021

ALTE CĂRȚI DE YORAM HAZONY

God and Politics in Esther

The Philosophy of Hebrew Scripture

The Jewish State: The Struggle for Israel's Soul

*Cartea aceasta este dedicată cu dragoste
celor din tribul meu:*

AVITAL

TECHELET

EFRAIM

YARDENA

HADAR AHIAD

GAVRIEL

BINYAMIN ZE'EV NETZAH

YOSEF

ELIAHU

CUPRINS

Introducere. O ÎNTOARCERE LA NAȚIONALISM	9
--	---

Partea întâi

NAȚIONALISMUL ȘI LIBERTATEA OCCIDENTALĂ

I. Două viziuni ale ordinii mondiale	27
II. Biserica Catolică și viziunea sa cu privire la imperiu	32
III. Construcția protestantă a Occidentului	35
IV. John Locke și construcția liberală	41
V. Naționalismul discreditat	51
VI. Liberalismul ca imperialism	57
VII. Alternative naționaliste la liberalism	64

Partea a doua

ÎN FAVOAREA STATULUI NAȚIONAL

VIII. Două feluri de filosofie politică	73
IX. Fundamentele organizării politice	76
X. Cum iau de fapt naștere statele?	92
XI. Afacerea și familia	99
XII. Imperiul și anarhia	107
XIII. Libertatea națională ca principiu organizator	117

XIV. Virtuțile statului național	127
XV. Mitul soluției federale	161
XVI. Mitul statului neutru	176
XVII. Dreptul la independență națională?	189
XVIII. Câteva principii ale ordinii statelor naționale	199

Partea a treia

ANTI-NAȚIONALISMUL ȘI URA

XIX. Este ura un argument împotriva naționalismului?	215
XX. Campaniile de defăimare împotriva Israelului	217
XXI. Immanuel Kant și paradigma anti-naționalistă	222
XXII. Două lecții despre Auschwitz	227
XXIII. De ce nu protestează nimeni împotriva ticăloșiilor islamului și ale lumii a treia	235
XXIV. Marea Britanie, America și alte națiuni detestate	241
XXV. De ce urăsc imperialiștii	245
Concluzie. VIRTUTEA NAȚIONALISMULUI	251
MULȚUMIRI	263
NOTE	269

Introducere

O ÎNTOARCERE LA NAȚIONALISM

ÎN MAREA BRITANIE ȘI AMERICA, politica s-a îndreptat din nou către naționalism. Acest lucru i-a făcut pe mulți să se îngrijoreze, mai ales în cercurile intelectuale, acolo unde integrarea globală este considerată de mult timp necesitatea unei politici stabile și a decenței morale. Din perspectiva aceasta, votul Marii Britanii de a părăsi Uniunea Europeană și discursul „America first” de la Washington par să vestească întoarcerea la o etapă mai primitivă a istoriei, o etapă în care instigarea la război și rasismul erau exprimate liber, stabilind agenda politică a națiunilor. Temându-se de ce era mai rău, personalitățile publice, jurnaliștii și savanții au dezaprobat în cei mai duri termeni întoarcerea naționalismului în viața publică americană și britanică.

Dar naționalismul nu a fost considerat dintotdeauna răul pe care îl sugerează actualul discurs public. În urmă cu numai câteva decenii, politica naționalistă era în mod obișnuit asociată cu vederile largi și cu spiritul generos. Progresiștii priveau Cele Paisprezece Puncte ale lui Woodrow

---

* America pe primul plan. (n. trad.)

Wilson* și Carta Atlanticului semnată de Franklin Roosevelt și Winston Churchill ca pe niște făclii ale speranței pentru omenire – și asta tocmai pentru că erau considerate expresii ale naționalismului care promitea independență națională și autodeterminare pentru popoarele înrobite ale lumii. Conservatorii, de la Teddy Roosevelt și până la Dwight Eisenhower, au vorbit cu toții despre naționalism ca despre un bine, iar în vremurile lor Ronald Reagan și Margaret Thatcher au fost bine primiți de către conservatori datorită „noului naționalism” pe care l-au adus în viața politică. În alte țări, politicieni precum Mahatma Gandhi și David Ben-Gurion** au condus mișcări politice naționaliste care au avut parte de mare admirație și stimă, fiindcă și-au condus popoarele către libertate.¹

Cu siguranță, mulți dintre politicienii și intelectualii care au adoptat naționalismul în urmă cu câteva generații știau

---

* *Cele paisprezece puncte* au fost prezentate de președintele Woodrow Wilson în sesiunea comună a Congresului din 8 ianuarie 1918. În discursul său, a încercat să stabilească un proiect viabil pentru restabilirea păcii în Europa după încheierea Primului Război Mondial. Idealismul demonstrat de Wilson în timpul discursului sus-numit i-a oferit președintelui american o poziție de conducere morală printre Aliați și a încurajat Puterile Centrale să semneze armistițiile. Discursul a fost rostit cu aproximativ zece luni înainte ca Armistițiul cu Germania să încheie Primul Război Mondial, dar declarația celor 14 puncte a devenit baza termenilor tratatelor de pace, așa cum a fost negociate la Conferința de Pace de la Paris, din 1919, și cum s-a legiferat prin Tratatul de la Versailles. Până la urmă, doar 4 puncte au fost adoptate complet în reconstrucția postbelică a Europei, iar SUA a refuzat să ratifice Tratatul de la Versailles. (n. red.)

** David Ben Gurion – politician și om de stat social democrat israelian, evreu originar din Polonia, unul din principalii conducători și ideologi ai mișcării sioniste, de autodeterminare a poporului evreu, și ctitor al statului Israel. A fost cel dintâi prim-ministru al Israelului. (n. red.)

ceva despre acest subiect și nu încercau doar să ne readucă la o etapă în care instigarea la război și rasismul erau exprimate liber, stabilind agenda politică a națiunilor. Așadar ce au văzut ei în naționalism? Au existat surprinzător de puține încercări, atât în sfera publică, cât și în cea academică, de a răspunde la această întrebare.

Propria mea experiență îmi permite să am o bună înțelegere a subiectului. Toată viața am fost un naționalist evreu, un sionist.² Ca majoritatea israelienilor, am moștenit această viziune politică de la părinții și bunicii mei. Familia mea a venit în Palestina evreiască în anii 1920 și la începutul anilor 1930, cu scopul de a întemeia un stat evreiesc independent. Au reușit, iar eu am trăit cea mai mare parte a vieții într-o țară care a fost întemeiată de naționaliști și care a fost guvernată în mare parte de către naționaliști, până în ziua de azi. Am cunoscut de-a lungul anilor foarte mulți naționaliști, inclusiv personalități publice și intelectuali, atât din Israel, cât și din alte țări. Și, chiar dacă nu au fost toți pe gustul meu, sunt în general oameni pe care îi admir foarte mult, pentru loialitatea și curajul lor, pentru bunul simț și decența morală. În rândurile lor, naționalismul nu este o boală politică misterioasă care preia periodic controlul unor țări, fără niciun motiv serios și fără să ducă la ceva bun, după cum par să creadă mulți americani și britanici în prezent. Este mai degrabă o teorie politică familiară cu care au crescut, o teorie despre cum ar trebui organizată politica în lume.

Despre ce este vorba în această teorie politică naționalistă? *Naționalismul* cu care am crescut eu reprezintă o atitudine bazată pe principii care consideră că lumea este guvernată cel mai bine atunci când națiunile pot să își urmeze propriul traseu independent, cultivându-și propriile

tradiții și urmărindu-și interesele fără amestec din afară. Este opus *imperialismului*, care caută să aducă pace și prosperitate în lume unind omenirea, pe cât posibil, sub un singur regim politic. Nu cred că o pledoarie pentru naționalism este fără echivoc. Se pot aduce argumente și în favoarea unei teorii și a celeilalte. Dar, ceea ce nu se poate face fără să ajuți la crearea unei confuzii nocive, este să eviți să optezi pentru una dintre aceste două poziții: fie susții, în principiu, idealul unui guvern sau al unui regim internațional care își impune voința asupra națiunilor supuse atunci când oficialii consideră că este necesar, fie crezi că națiunile ar trebui să fie libere să își hotărască singure viitorul, în absența unui asemenea guvern sau regim internațional.³

Această dezbatere privind naționalismul și imperialismul a devenit deosebit de relevantă iarăși odată cu căderea Zidului Berlinului, în 1989. În acea perioadă, s-a încheiat lupta împotriva comunismului, iar liderii occidentali au început să fie preocupați de două mari proiecte imperialiste: Uniunea Europeană, care, treptat, a ajuns să le lipsească pe națiunile membre de multe dintre puterile asociate în mod obișnuit cu independența politică, și proiectul instaurării unei „ordini mondiale” americane, în care națiunile care nu se supun legii internaționale vor fi obligate să o facă, în principal prin intermediul puterii militare americane. Acestea sunt proiecte imperialiste, chiar dacă susținătorilor lor nu le place să le numească astfel, din două motive: în primul rând, scopul lor este să ia luarea deciziilor din mâna guvernelor națiunilor independente și să o dea pe mâna guvernelor sau instituțiilor internaționale. Și, în al doilea rând, după cum se poate vedea imediat din scrierile generate de persoanele și instituțiile care susțin aceste eforturi, sprijină în mod conștient tradiția politică imperialistă, avându-și

inspirația istorică în Imperiul Roman, Imperiul Austro-Ungar și Imperiul Britanic. De exemplu, argumentul lui Charles Krauthammer* în favoarea „dominației universale” americane, formulat în zorii perioadei de după Războiul Rece, cere Americii să creeze o „super-suveranitate” care să conducă peste permanenta „diminuare... a noțiunii de suveranitate” a tuturor națiunilor de pe planetă. Krauthammer adoptă termenul latin *pax americana* pentru a descrie această viziune, invocând imaginea Statelor Unite ca noua Romă: exact așa cum se spune că Imperiul Roman a instituit *pax romana* (sau „pacea Romei”), care a adus siguranță și liniște pentru toată Europa, aceeași siguranță și liniște va aduce și America acum, pentru întreaga lume.⁴

Această înflorire a idealurilor și proiectelor politice imperialiste din ultima generație ar fi trebuit să stârnească o dezbatere riguroasă între naționaliști și imperialiști cu privire la felul în care ar trebui organizată politica în lume. Dar, până de foarte curând, o asemenea discuție a fost evitată. Din 1990, atunci când Margaret Thatcher a fost destituită de propriul partid pentru că și-a exprimat îndoielile în legătură cu Uniunea Europeană, aproape nicio persoană aflată într-o poziție influentă, nici în America, nici în Europa, nu s-a arătat prea interesată să se opună viziunii largi aflate în esența acestor proiecte gemene de construire a unor imperii.⁵ Această unanimitate curioasă a permis „ordinii mondiale”, atât a Uniunii Europene cât și a Americii, să avanseze fără să declanșeze o dezbatere publică explozivă.

---

* Charles Krauthammer (1950-2018) a fost un jurnalist politic american. Ca expert politic conservator, a câștigat Premiul Pulitzer pentru rubrica sa din *The Washington Post*, în 1987. (n. red.)

În același timp, purtătorii de cuvânt din zona politică și intelectuală ai acestor proiecte au fost extrem de conștienți de faptul că europenilor s-ar putea să nu le placă perspectiva unui „imperiu german” renăscut, chiar dacă este unul condus cu numele de la Bruxelles. Au știut foarte bine și că americanii au refuzat de multe ori ideea unui „imperiu american”. Prin urmare, aproape toate discuțiile publice despre aceste eforturi s-au făcut într-un limbaj propagandistic tulbure, plin de eufemisme precum „noua ordine mondială”, „uniune tot mai strânsă”, „deschidere”, „globalizare”, „guvernare globală”, „suveranitate în comun”, „ordine bazată pe reguli”, „jurisdicție universală”, „comunitate internațională”, „internaționalism liberal”, „transnaționalism”*, „leadership american”, „secolul american”, „lume unipolară”, „națiune indispensabilă”, „hegemon”, „subsidiaritate”, „respectarea regulilor”, „partea bună a istoriei”, „sfârșitul istoriei” și așa mai departe.⁶

Rămâne de văzut dacă revărsarea sentimentului naționalist în Marea Britanie și America va fi în cele din urmă un lucru bun. Dar cu un lucru probabil că putem fi de acord cu toții: a trecut vremea discuțiilor absurde. Controversa dintre naționalism și imperialism este foarte actuală. Imperialismul și naționalismul sunt idealuri formidabile și opuse care au concurat în trecut și și-au reluat vechiul conflict în zilele noastre. Fiecare dintre aceste perspective merită

---

* Aplicat în domeniile economiei, sociologiei și politicii, transnaționalismul se referă, în general, la schimbul de oameni, idei, tehnologie și bani între națiuni. Termenul a devenit popular în anii 1990 ca modalitate de a explica diaspora emigranților, relațiile economice complicate și comunitățile mixte cultural care caracterizează din ce în ce mai mult lumea modernă. În unele cazuri, el poate transforma vechi dușmani în aliați apropiați. (n. red.)

analizată cu atenția și cu respectul cuvenit, ceea ce înseamnă că trebuie să vorbim despre ele în termeni direcți și clari, astfel încât să înțelegem cu toții despre ce discutăm. Să sperăm că această dezbatere, care a întârziat așa mult timp, se realizează într-un mod care este în același timp sincer, argumentat și clar.

Am scris această carte cu scopul de a prezenta motivele pentru care poți fi naționalist.⁷ Pentru a contribui la o discuție cât mai clară și cât mai ușor de înțeles, voi înțelege prin „globalism” exact ceea ce este cât se poate de evident: o variantă a vechiului imperialism. Și în aceeași manieră, nu voi irosi timpul încercând să înfrumusețez naționalismul numindu-l „patriotism”, așa cum fac mulți în prezent, în cercurile în care naționalismul este considerat nepotrivit.⁸ În mod normal, *patriotismul* se referă la dragostea sau loialitatea unui individ față de națiunea sa independentă. Termenul *naționalism* poate fi și el folosit în mod asemănător, ca atunci când ne referim la Mazzini ca la un naționalist italian sau la Gandhi ca la un naționalist indian. Dar naționalismul poate fi mai mult decât atât. Există, după cum am spus, o tradiție îndelungată a folosirii acestui termen pentru a denumi o teorie a celei mai bune ordini politice, adică o teorie anti-imperialistă, care caută să întemeieze o lume alcătuită din națiuni libere și independente. Cu acest sens îl voi folosi în cartea de față.

Odată ce evenimentele sunt percepute în lumina acestei îndelungate confruntări dintre două modalități de gândire opuse și ireconciliabile referitoare la ordinea politică, întregul subiect devine mai ușor de înțeles, astfel că se poate iniția o discuție mai inteligentă.

Iată cum va decurge argumentarea mea:

În partea întâi a cărții, „Naționalismul și libertatea occidentală”, prezintă un cadru istoric de bază pentru a înțelege confruntarea dintre imperialism și naționalism, așa cum a apărut și s-a dezvoltat ea printre națiunile occidentale. Explică diferența dintre ordinea politică bazată pe *statul național*, care urmărește să conducă peste o singură națiune, și cea al cărei scop este să aducă pace și prosperitate unind omenirea sub un singur regim politic, care este *statul imperialist*.⁹ Această distincție este fundamentală în gândirea politică a *Bibliei ebraice* (sau *Vechiul Testament*), iar, în zorii Reformei, ea a inspirat respingerea autorității Sfântului Imperiu Roman de către state naționale precum Anglia, Olanda și Franța. Astfel a început o perioadă de patru secole în care popoarele din Europa Occidentală și America au trăit sub noua construcție protestantă a lumii politice, în care independența națională și autodeterminarea au ajuns să fie considerate principii fundamentale. Într-adevăr, aceste lucruri au ajuns să fie privite ca fiind printre cele mai prețioase bunuri omenești și baza tuturor libertăților noastre. Ordinea națiunilor independente avea să permită forme diverse de autogovernare și cultura unei „lumi experimentale” care avea să aducă beneficii întregii omeniri.

Până aproape de al Doilea Război Mondial, mulți încă credeau că principiul libertății naționale reprezenta secretul unei lumi drepte, diverse și relativ pașnice. Dar Hitler a schimbat toate acestea, iar astăzi trăim în lumea de după, în care un discurs simplist, repetat la nesfârșit, afirmă că „naționalismul a provocat două războaie mondiale și Holocaustul”. Și cine ar dori, de fapt, să fie naționalist, dacă naționalismul înseamnă să susții rasismul și vărsarea de sânge la o scară de neimaginat?

Cum naționalismul a fost învinuit că a provocat cele mai mari rele epocii noastre, nu este surprinzător că vechile instituții, care favorizau independența națională, au fost treptat reduse la tăcere și în final chiar discreditate. În prezent, mulți au ajuns să privească apriga loialitate personală față de statul național și independența sa ca fiind nu numai o atitudine excesivă, ci chiar suspectă din punct de vedere moral. Ei nu mai privesc loialitatea și tradiția națională ca fiind cele care oferă o bază solidă pentru determinarea legilor după care trăim, pentru reglarea economiei și pentru luarea deciziilor privind apărarea și securitatea, pentru stabilirea normelor publice privind religia și educația sau pentru a hotărî cine să trăiască într-o anumită parte a lumii. Noua lume pe care și-o imaginează ei este una în care teoriile liberale ale statului de drept, economiei de piață și drepturilor individuale – toate acestea evoluând în contextul statelor naționale precum Marea Britanie, Olanda și America – sunt considerate adevăruri universale și apreciate drept bază potrivită pentru un regim internațional care va face inutilă independența statului național.¹⁰ Se propune, cu alte cuvinte, un nou „imperiu liberal” care va înlocui vechea ordine protestantă a statelor naționale independente. Este un imperiu care ar trebui să ne salveze de relele naționalismului.

Dar au descris corect susținătorii noului imperialism ce este naționalismul și de unde vine el? Au dreptate atunci când atribuie naționalismului cele mai mari rele ale ultimului secol? Și chiar este imperialismul renăscut soluția?

Din punctul meu de vedere, toate aceste lucruri par extrem de îndoielnice. Iar în partea a doua, „În favoarea statului național”, aduc argumente în favoarea ideii că o lume

bazată pe state naționale independente constituie cea mai bună organizare politică, demonstrând pe parcurs de ce ar trebui să respingem imperialismul care este foarte la modă acum. Această parte a cărții oferă o filosofie a organizării politice bazate pe comparația a trei modalități rivale de organizare a lumii politice pe care le cunoaștem din experiență: ordinea triburilor și clanurilor, care se găsește aproape în toate societățile pre-statale, ordinea internațională sub un stat imperial și ordinea statelor naționale independente.

Încercările cele mai recente de a compara ordinea politică „globalistă” cu o lume a statelor naționale s-au concentrat pe avantajele economice și de securitate propuse pentru întreaga lume. Dar, potrivit punctului de vedere pe care îl apăr aici, argumentele bazate pe aspecte economice și de securitate sunt prea înguste pentru a oferi un răspuns potrivit la întrebarea: care este cea mai bună organizare politică? În realitate, o mare parte a ceea ce se întâmplă în viața politică are drept motivație preocupări care se nasc din faptul că suntem membri ai unor colectivități, precum familii, triburi și națiuni. Ființele umane se nasc în asemenea colectivități sau le adoptă mai târziu în viață și sunt legate de ele prin relații strânse de loialitate reciprocă între membrii lor. De fapt, ajungem să considerăm aceste colectivități o parte constitutivă a noastră. Multe, dacă nu majoritatea scopurilor politice, derivă din responsabilitățile sau datoriile pe care simțim că le avem, nu față de noi ca indivizi, ci față de „sinele” extins, care cuprinde familia noastră, tribul sau națiunea. Acestea includ preocuparea pentru viața și proprietatea membrilor colectivității căreia îi suntem loiali. De asemenea, suntem foarte motivați și de preocupările comune care nu țin de partea fizică a

lucrurilor: nevoia de a menține coeziunea internă a familiei, a tribului sau națiunii și nevoia de a-i întări moștenirea culturală unică și de a o transmite generației următoare.

Nu putem să descriem precis aceste dimensiuni ale motivației politice omenеști ca dorință a individului de a-și proteja viața, libertatea personală și proprietatea. Fiecare dintre noi își dorește și are nevoie de ceva în plus, lucru pe care propun să îl numim *autodeterminare colectivă*: libertatea familiei, a tribului sau a națiunii. Aceasta este libertatea pe care o simțim atunci când colectivitatea căreia îi suntem loiali câștigă în putere și capătă acele calități și caracteristici speciale care îi conferă o semnificație unică în ochii noștri.

În tradiția politică liberală, dorința și nevoia unei asemenea autodeterminări colective tind să fie privite ca primitive și inutile. Se presupune că, odată cu nașterea modernității, indivizii se eliberează de asemenea motivații. Dar voi demonstra că nu se întâmplă nimic de felul acesta. Conceptul de libertate individuală al britanicilor și americanilor nu este un lucru universal care poate fi înțeles și dorit imediat de toată lumea, așa cum se afirmă adesea. Ei înșiși au moștenirea culturală a anumitor triburi și națiuni. Americanii sau britanicii care urmăresc să extindă aceste concepte în toată lumea continuă să exprime dorința milenară de autodeterminare colectivă, care îi face să dorească să își vadă propria moștenire culturală crescând în putere și influență, chiar dacă asta înseamnă să distrugă moștenirea altora care poate că văd lucrurile altfel.

Argumentarea mea prezintă mai multe avantaje hotărâtoare ale organizării lumii politice în jurul statelor naționale independente. Printre altele, cred că ordinea statelor

naționale oferă cea mai mare posibilitate de autodeterminare colectivă; generează o aversiune față de cucerirea națiunilor străine și deschide poarta toleranței față de moduri de viață diverse; și determină un mediu competitiv extraordinar de productiv între națiuni, fiindcă fiecare se străduiește să atingă o dezvoltare maximă a capacităților sale și ale indivizilor în parte. În plus, constat că loialitățile reciproce puternice, care se află în inima statului național, ne oferă singura bază pentru dezvoltarea instituțiilor libere și a libertăților individuale.

Aceste considerații, dar și altele, sugerează că o lume a statelor naționale independente reprezintă cea mai bună ordine politică la care putem aspira. Asta nu înseamnă însă că ar trebui să susținem un drept universal la autodeterminare, după cum a propus Woodrow Wilson. Nu toate miile de popoare din lume, care nu au un stat, pot să aibă sau vor avea independență politică. Așadar, ce loc ar trebui să aibă principiul independenței naționale în treburile unei națiuni? Închei partea a doua analizând care poate fi relevanța ordinii statelor naționale pentru arena internațională din lumea reală, în care independența politică nu poate fi pusă în aplicare întotdeauna și peste tot.

Argumentul împotriva politicii naționaliste adus cel mai des este acela că încurajează ura și discriminarea. Și există cu siguranță un oarecare adevăr aici: în fiecare mișcare naționalistă se găsesc indivizi care urăsc și discriminează. Dar ce concluzie ar trebui să tragem de aici? Pentru mine, semnificația sa slăbește atunci când îmi dau seama că idealurile politice universale – de genul celor care sunt predominante, de exemplu, în Uniunea Europeană – par să genereze invariabil ură și discriminare cel puțin în aceeași

măsură ca și mișcările naționaliste. În partea a treia, „Anti-naționalismul și ura”, investighez acest fenomen, comparând ura dintre grupuri rivale naționale sau tribale, care se simt amenințate unele de altele, cu ura pe care susținătorii ideologiilor imperialiste sau universaliste o simt față de grupurile naționale sau tribale care refuză să accepte că ei aduc salvarea și pacea în lume. Cel mai cunoscut exemplu al urii generate de ideologiile imperialiste sau universaliste este probabil antisemitismul creștin. Dar islamismul, marxismul și liberalismul s-au dovedit destul de capabile să incite la o ură la fel de aprigă împotriva grupurilor hotărâte să reziste în fața doctrinelor universale pe care acestea le propun. De fapt, preconizez că idealurile liberal-imperialiste au devenit unii dintre cei mai puternici agenți care instigă la intoleranță și ură în lumea occidentală din prezent. Aceasta nu este o recomandare implicită a naționalismului. Dar sugerează că ura ar putea fi endemică în mișcările politice în general și că disputa între naționalism și imperialism ar trebui decisă pe alte baze.

În capitolul concluziv, „Virtutea naționalismului”, fac câteva scurte considerații cu privire la relația dintre naționalism și personalitatea mea. Toată viața am auzit spunându-se că naționalismul strică personalitatea omului. Este o opinie pe care am auzit-o la creștini și musulmani, la liberali și marxiști, toți considerând naționalismul ceva rău, pentru că urmărește să ridice bariere între oameni, când ele ar trebui desființate. Eu înțeleg altfel lucrurile. În casa tatălui meu, am fost învățat că este o virtute să fii naționalist. Explic cum este posibil acest lucru, arătând că orientarea către ordinea națiunilor independente poate deschide calea pentru trăsături de caracter pozitive care

sunt mai dificil de dobândit, dacă nu imposibil, atât timp cât rămâi dedicat visului imperial.

RĂMÂN MULTE ASPECTE INCERTE cu privire la drumul exact pe care îl va apuca naționalismul reînviat în Marea Britanie, în America și în sânul altor națiuni. Dar, oricare ar fi direcția în care vor bate vânturile politice de acum înainte, cu siguranță că falia ieșită la iveală în centrul vieții publice occidentale nu va dispărea. Politica națiunilor se rearanjează de-a lungul acestei falii, separându-i pe cei care vor să păstreze vechile fundamente naționaliste ale lumii noastre politice de elitele intelectuale care au ajuns să se dedice, în mai mică sau mai mare măsură, unui viitor sub o ordine imperialistă.

În abordarea acestui subiect voi recurge la concepte politice precum *națiune, imperiu, independență, libertate națională, autodeterminare, loialitate, trib, tradiție și toleranță*. Mulți dintre acești termeni au un aer oarecum învechit, dar îi cer cititorului să aibă răbdare în această privință. Este adevărat că aceste concepte, precum și altele asemănătoare, au fost în general date la o parte în ultimii ani, în favoarea unui discurs care caută să înțeleagă problemele politice aproape exclusiv din punctul de vedere al *statului, egalității, libertății personale, drepturilor, consimțământului și rasei*. Dar această restrângere a viziunii noastre politice constituie ea însăși una dintre problemele principale cu care ne confruntăm astăzi. Lumea politică nu poate fi redusă la acești termeni, iar încercarea de a face asta duce la orbire în domenii cruciale – orbire urmată de dezorientare atunci când începem să ne lovim de lucruri care sunt foarte reale, chiar dacă nu le mai vedem. O gamă mai largă de

concepte politice, actualizată pentru a fi folosită în prezent, poate face multe pentru a ne reda complet vederea și pentru a risipi confuzia care ne-a învăluit. Odată ce putem vedea clar drumurile, devine ușor și să hotărâm pe unde să o apucăm.

Partea întâi

NAȚIONALISMUL
ȘI LIBERTATEA
OCCIDENTALĂ

I. Două viziuni ale ordinii mondiale

TIMP DE SECOLE, POLITICA națiunilor occidentale s-a caracterizat printr-o luptă între două viziuni antitetice privind ordinea mondială: ordinea națiunilor libere și independente, fiecare urmărind binele politic în concordanță cu propriile tradiții și idei, și ordinea popoarelor unite sub un singur regim legal, promulgat și susținut de către o singură autoritate supranațională. În generațiile recente, prima viziune a fost reprezentată de către națiuni precum cele din India, Israel, Japonia, Norvegia, Coreea de Sud, Elveția și, bineînțeles, Marea Britanie, aflată în zorii perioadei de întoarcere către independență. A doua viziune este susținută de o mare parte din conducerea Uniunii Europene, care și-a reafirmat angajamentul față de conceptul unei „uniuni din ce în ce mai strânse” a popoarelor, în Tratatul de la Maastricht din 1992, începând din acel moment atât să introducă legi și monedă UE în majoritatea națiunilor membre, cât și să ceară libera circulație a populațiilor între majoritatea statelor membre.¹ Statele Unite, dedicate de la întemeierea lor idealului unui stat național independent, au reușit în mare parte să își mențină această caracteristică până la al Doilea Război Mondial. Dar, în fața competiției cu Uniunea Sovietică și mai ales după sfârșitul Războiului Rece, s-au abătut de la acest model al independenței naționale și au urmărit tot mai mult instituirea unui regim legal mondial, care avea să fie impus tuturor națiunilor prin intermediul puterii americane.²

Conflictul dintre aceste două viziuni cu privire la cea mai bună organizare politică este la fel de vechi ca lumea occidentală în sine. Ideea că organizarea politică ar trebui să se bazeze pe națiuni independente era o parte importantă a gândirii antice israelite, după cum se reflectă în *Biblia* ebraică (sau *Vechiul Testament*).³ Și, deși civilizația occidentală, în cea mai mare parte a istoriei sale, a fost dominată de visul creării unui imperiu universal, prezența *Bibliei* în inima acestei civilizații a fost o garanție a faptului că ideea unei națiuni independente și suverane va reînvia în repetate rânduri.⁴

De ce este *Biblia* atât de preocupată de independența națiunilor? Lumea profeților lui Israel a fost dominată de o succesiune de puteri imperiale: Egipt, Babilonia, Asiria și Persia, fiecare pavând drumul pentru celălalt. În ciuda diferendelor dintre ele, fiecare dintre aceste imperii a căutat să impună o ordine politică universală asupra omenirii în ansamblu, deoarece zeii îi trimiseseră să înăbușe disputele inutile între popoare și să creeze un teritoriu internațional unificat în care oamenii să poată trăi împreună în pace și prosperitate. „Nimeni nu a suferit de foame sau de sete în anii mei de domnie”, a scris faraonul Amenemhat I, cu câteva secole înainte de Avraam. „Oamenii au trăit în pace datorită lucrării mele.”⁵ Și nu era o laudă deșartă. Punând capăt războaielor în regiuni vaste și determinând populația să muncească productiv în agricultură, puterile imperiale au reușit efectiv să aducă milioane de oameni o pace relativ demnă de încredere și sfârșitul amenințării foametei. Nu e de mirare atunci că liderii imperiali ai lumii antice au considerat că este datoria lor „să supună cele patru colțuri ale lumii”, după cum spunea regele babilonian Hammurabi, și că supunerea era cea care făcea posibilă salvarea în fața războiului, a bolii și foametei.⁶

Cu toate acestea, în ciuda avantajelor economice evidente ale păcii egiptene sau babiloniene care avea să unifice omenirea, *Biblia* a luat naștere din opoziția înrădăcinată față de acest scop. Pentru profeții lui Israel, Egiptul era „casa robiei”, și nu au precupețit niciun efort să deplângă vărsarea de sânge și cruzimea cuceririi imperiale și a modalității de guvernare imperiale, faptul că a recurs la sclavie și crimă, a expropriat femeile și a anulat dreptul la proprietate.⁷ Toate acestea, au afirmat profeții israeliți, și-au avut originea în idolatria Egiptului: în supunerea lor față de zei, supunere care justifica orice sacrificiu atât timp cât el promova extinderea domeniului imperial al păcii și menținea producția de grâne la capacitate maximă.

Exista o alternativă viabilă la imperiul universal? Orientul Apropiat antic a avut numeroase experiențe cu puterea politică locală, sub forma orașelor-state. Dar, în cea mai mare parte, acestea erau neputincioase în fața armatelor imperiale și a ideologiei imperiului universal care le motiva. În *Biblie*, găsim prima prezentare a unei posibilități diferite: o ordine politică bazată pe independența unei națiuni care trăiește în granițe delimitate, lângă alte națiuni independente.

Prin *națiune* înțeleg un număr de triburi cu o limbă sau cu o religie comună și un trecut în care au acționat ca un întreg pentru apărarea comună sau pentru alte activități la scară mare.⁸ *Biblia* promovează sistematic ideea că membrii unei națiuni ar trebui să se considere „frați” unii pe ceilalți, iar legea mozaică le-a oferit israeliților o constituție care avea să îi unească în ceea ce astăzi am numi un *stat național*.⁹ Regele unui asemenea stat avea să fie ales „dintre frații voștri”. Și profeții săi aveau să fie „dintre voi, dintre frații voștri”. Și la fel aveau să fie și preoții numiți să păzească

legile tradiționale și să îl învețe pe rege despre acestea, „astfel încât gândurile sale să nu se ridice deasupra fraților săi”.¹⁰ Mai mult, Moise stabilește granițe pentru Israel, instruindu-și poporul să nu pună mâna pe pământurile regatelor învecinate precum Moab, Edom și Ammon, care merită propria independență. Astfel le comunică el în numele lui Dumnezeu:

Voi acum veți trece prin hotarele fiilor lui Isav, frații voștri, care locuiesc în Seir, și aceștia se vor teme de voi foarte tare. Dar să nu începeți războiul cu ei, căci nu vă voi da din pământul lor nicio palmă de loc, pentru că muntele Seir l-am dat în stăpânirea lui Isav. ... Nu intra în dușmănie cu Moab și nu începe război cu el, că nu-ți voi da în stăpânire nimic din pământul lui, pentru că Arul l-am dat în stăpânire fiilor lui Lot. ... Și să te apropii repede de Amoniți, dar să nu intri cu aceștia în dușmănie și să nu începi război cu ei, căci nu-ți voi da în stăpânire nimic din pământul fiilor lui Amon, pentru că l-am dat în stăpânire fiilor lui Lot.¹¹

Iar aceste pasaje nu sunt unice. Aflăm din *Biblie* că aspirația politică a profetilor lui Israel nu este un imperiu, ci o națiune liberă și unită care trăiește în dreptate și pace printre alte națiuni libere.¹²

Biblia pune astfel pe masă o nouă concepție politică: un stat al unei singure națiuni care este unit, suveran și neinteresat să își supună vecinii. Acest stat nu este guvernat de străini care răspund în fața unui conducător dintr-o țară îndepărtată, ci de regi și cârmuitori, preoți și profeți care provin din rândul națiunii – indivizi despre care se crede,

exact din acest motiv, că pot să cunoască mai bine nevoile propriului popor, ale „fraților” lor, inclusiv pe ale celor mai puțin norocoși dintre ei.

În plus, pentru că regele israelit este din popor, și nu reprezentantul unei ambiții universale abstracte, puterile sale pot fi limitate, pentru a preveni abuzurile. Spre deosebire de regii din Egipt sau Babilon, regele israelit aflat sub constituție mozaică nu are putere să facă legile, care sunt moștenirea națiunii sale și care nu se supun capriciilor sale. Nu are nici puterea de a numi tagma preoțească, pentru a aduce astfel legea și religia la cheremul lui. Ba mai mult, legea mozaică limitează dreptul regelui de a impune taxe și de a înrobi oamenii, exact așa cum limitele impuse asupra granițelor Israelului îl împiedică să viseze la cucerirea universală.¹³

Este important de remarcat că concepția israeliților despre națiune nu are nimic de-a face cu biologia sau cu ceea ce numim *rasă*.¹⁴ În cazul națiunilor biblice, totul depinde de o cunoaștere comună a istoriei, limbii și religiei care este transmisă de la părinți la copii, dar la care se pot alătura și străinii. Astfel, cartea *Ieșirii* ne spune că au fost mulți egipteni care s-au alăturat sclavilor evrei care fugeau din Egipt și că au primit Cele Zece Porunci (o traducere mai exactă ar fi „Cele Zece Precepte”) la muntele Sinai, cu restul poporului lui Israel. În mod asemănător, Moise îl invită pe șecul Ietro din Madian să se alătore poporului evreu. Iar Rut moabita se integrează în poporul lui Israel atunci când este gata să îi spună lui Naomi: „Poporul tău va fi poporul meu și Dumnezeul tău va fi Dumnezeul meu”, fiul ei fiind strămoșul regelui David. Dar posibilitatea ca Israel să aducă aceste persoane străine în sânul său depinde de dorința

lor de a accepta Dumnezeu, legile și istoria lui Israel. Fără să-și însușească aceste aspecte centrale ale tradiției israelite, nu vor ajunge să facă parte din națiunea israelită.¹⁵

II. Biserica Catolică și viziunea sa cu privire la imperiu

EVREII NU AU FOST singurul popor care a recunoscut potențialul unei forme naționale de organizare politică ca bastion împotriva tiraniei unui imperiu universal. Istoricul grec Polibiu* a dat vina pe orașele-stat grecești fiindcă nu au acționat ca o națiune unită în lupta pe care o pierduseră cu Roma. În istorie, nu a existat niciodată un stat național grec. Dar Polibiu avea în față exemplele armenilor și evreilor conduși de Macabei – două națiuni care, în timpul vieții lui, s-au revoltat cu succes împotriva Imperiului Seleucid grec, reușind să întemeieze state naționale independente – și spera, se pare, și la o Grecia unită.¹⁶

Cu toate acestea, de-a lungul celei mai mari părți a istoriei popoarelor occidentale, ideea independenței naționale a rămas în general în stare latentă. Creștinismul a reușit în

---

* *Polibiu*, cca 208 – cca 120 î.Hr., om politic și istoric, originar din Megalopolis. Autor al unei vaste istorii a lumii mediteraneene între 218 î.Hr. (începutul celui de-al doilea război punic) și 146 î.Hr. (cucerirea și distrugerea Cartaginei). Interesul său se îndreaptă spre faptele militare și politice, dar și spre psihologia personajelor și cadrul natural al evenimentelor pe care le relatează. Din cele 40 de cărți, câte numărau *Istoriile*, s-au păstrat în întregime primele cinci, iar din celelalte, fragmente. În 167 î.Hr. ajunge la Roma ca ostatic. L-a avut ca model pe Tucidide, iar el va fi la rândul său model pentru istorici până la Machiavelli și Montesquieu. (n. red.)

cele din urmă să se impună ca religie de stat în Roma antică. În acest proces, a adoptat visul roman al imperiului universal și proiectul legii romane, care năzuia să stabilească un singur cadru pentru *pax romana* („pacea romană”), care să cuprindă toate națiunile.¹⁷ Mai bine de o mie de ani, creștinismul s-a aliniat astfel nu la ideea eliberării națiunilor, așa cum fusese ea propusă de profeții israeliți, ci exact la aceeași aspirație care a dus la ridicarea imperiilor Egiptului, Asiriei și Babilonului: aspirația întemeierii unui imperiu universal al păcii și prosperității.¹⁸

Considerându-se biserică „catolică” sau universală, biserica Romei s-a aliat, atât în teorie cât și în practică, cu împărații Sfântului Imperiu German, cărora le-a încredințat sarcina de a întemeia imperiul creștin universal. În această privință, gândirea politică a Bisericii Catolice s-a asemănat de multe ori cu cea a califilor musulmani și a împăraților chinezi, care credeau la rândul lor că sunt mențiți să aducă pace și prosperitate lumii sub ocârmuirea imperiului lor universal.¹⁹

Dar gândirea politică creștină era diferită de cea a islamului sau de cea din China din cel puțin un punct de vedere extrem de important: creștinismul avea *Biblia* ebraică, cu viziunea sa despre dreptatea unei lumi alcătuite din națiuni independente.²⁰ Această viziune a creat mereu probleme ideii de imperiu creștin universal, inspirând consolidarea statelor naționale care și-au menținut o independență politică de facto, chiar și atunci când au continuat să recunoască autoritatea simbolică a împăratului și autoritatea religioasă a Bisericii. De exemplu, prezența *Bibliei* ebraice a fost cea care a dat formă istoriei specifice a catolicismului francez, care a preluat un caracter național independent ce imita

regatul biblic al lui David, rezistând cu încăpățănare în fața controlului papilor și împăraților. Tot ea a inspirat și tradițiile național-religioase unice ale englezilor, polonezilor și cehilor, cu secole bune înainte de Reformă.²¹

Astfel că, atunci când a apărut protestantismul, în secolul al XVI-lea, la care s-au adăugat inventarea tiparului și circulația pe scară largă a *Bibliei* traduse în limbile naționale, noul apel la libertatea de a interpreta Scripturile în afara autorității Bisericii Catolice nu a afectat numai doctrina religioasă. În special sub influența unor gânditori îndreptați cu precădere către *Vechiul Testament*, precum Ulrich Zwingli și Jean Calvin, protestantismul a îmbrățișat și a devenit rapid asociat tradițiilor naționale unice ale popoarelor iritate de ideile și instituțiile pe care le considerau străine. În 1534, Henric al VIII-lea a declarat independența națiunii engleze anglicane, statut care a devenit definitiv odată cu înfrângerea flotei spaniole catolice invadatoare de către fiica sa, Elisabeta, în 1588.²² Revolta olandezilor împotriva stăpânilor lor spanioli a stârnit la rândul ei o insurecție împotriva imperiului catolic, care a culminat cu faptul că olandezii s-au declarat națiune independentă în 1581. Legămintele naționale scoțiene din aceeași perioadă au imitat legămintele naționale evreiești din *Biblie*, întrucât aveau o motivație foarte asemănătoare. Imaginea de sine a acestor popoare protestante, ca fiind de drept independente în fața opoziției imperiale, a imitat adesea explicit eforturile biblice ale poporului lui Israel de a-și câștiga libertatea națională și religioasă de sub dominația imperiilor universale egiptean și babilonian.²³

Se spune adesea despre Războiul de Treizeci de Ani, care s-a sfârșit cu pacea de la Westfalia, în 1648, că a fost un

„război al religiilor”, purtat între protestanți și catolici. Dar nu este chiar exact. Războiul a asmuțit tinerele state naționale ale Franței, Olandei și Suediei (respectiv, o națiune catolică, una calvină și una luterană) împotriva armatelor germane și spaniole, devotate ideii că imperiul universal reflectă voia lui Dumnezeu și că doar un asemenea imperiu ar putea să aducă o adevărată bunăstare omenirii. În Războiul de Treizeci de Ani a fost învins definitiv conceptul de imperiu creștin universal, care a influențat imaginația politică occidentală timp de treisprezece secole.²⁴

III. Construcția protestantă a Occidentului

PERIOADA DINTRE Actul de Supremație Englez* și tratatul de la Westfalia** a conferit Occidentului o nouă configurare, de inspirație protestantă. La mijlocul secolului al XVII-lea, avem deja un inel de state naționale independente la marginea vestică a Europei – Anglia, Olanda, Franța, Elveția, Portugalia, Suedia, Danemarca și Polonia – care au

---

* *English Act of Supremacy*, în original. Este o Lege a Parlamentului englez din 1534 prin care Henric al VIII-lea era recunoscut conducătorul suprem al Bisericii Angliei. Totodată, cerea un jurământ de credință din partea supușilor englezi, prin care se recunoștea căsătoria sa cu Ana Boleyn. A fost abrogat în 1555, de către regina Maria I, dar, în 1559, Parlamentul a adoptat un nou Act de Supremație în timpul domniei reginei Elisabeta I. (n. red.)

** Tratatul de la Westfalia sau Pacea Westfalică este un tratat de pace încheiat în anul 1648, prin care a fost pus capăt Războiului de Treizeci de Ani. În Pacea Westfalică au fost reafirmate prevederile Păcii Religioase de la Augsburg (1555), prin care religia catolică și cea protestantă (luterană) erau privite ca religii egal îndreptățite, și, totodată, aceste prevederi au fost extinse, cuprinzând și confesiunea calvină din imperiu. (n. red.)

consacrat ceea ce a ajuns mai târziu să fie cunoscut sub numele de ordinea politică westfalică în forma sa distinctivă. Deși înțelegerea nu a fost acceptată oficial de Biserica Catolică (papa Inocențiu al X-lea a spus că „a fost, este și va fi pentru totdeauna nulă, neavenită, neîntemeiată, arbitrară, nedreaptă, condamabilă, reprobabilă, ridicolă și cu totul lipsită de efect”²⁵), în realitate, a repus pe baze noi întreaga ordine politică, în concordanță cu teoria statului național independent care fusese promovată de protestantismul englez și olandez în secolul precedent.²⁶ Sub această configurație protestantă, viața politică a Europei a fost reclădită pe două principii, ambele avându-și originea în *Vechiul Testament*:

1. Minimul moral necesar pentru o guvernare legitimă. În primul rând, regele sau conducătorul, pentru a avea dreptul să cârmuiască, trebuia să se dedice protejării poporului său în chestiuni legate de viața, de familia și proprietatea oamenilor, în raport cu justiția din tribunale, cu păstrarea sabatului și recunoașterea unui singur Dumnezeu – în mare, cu cele zece porunci biblice date pe muntele Sinai, pe care atât Luther, cât și Calvin le considerau o lege naturală care putea fi acceptată de toți oamenii. Se considera despre aceste precepte că asigură cerințele minim necesare unei vieți în care toți oamenii să se bucure de libertate personală și demnitate. O guvernare incapabilă să asigure acest minimum moral era una care nu reușise să își îndeplinească obligațiile de bază pentru bunăstarea poporului său.²⁷

2. Dreptul la autodeterminare națională. În al doilea rând, națiunile care erau destul de unite și puternice încât să își asigure independența politică aveau să fie privite de acum încolo ca având ceea ce mai târziu a ajuns să se numească dreptul la autodeterminare, prin care se înțelegea dreptul de a se guverna singure sub controlul propriilor constituții și biserici naționale, fără intervenția puterilor străine. Astfel, deși era acceptat că existau cerințe naturale minime pentru menținerea unei societăți civilizate și că, în conformitate cu primul principiu, acestea erau obligatorii pentru toate guvernările, nu se aștepta nimeni ca toate națiunile să ajungă să semene în gândire, legi sau mod de viață.²⁸

Cele două principii ale construcției protestante nu erau cu totul noi. Ideea că un conducător trebuie să joace rolul de protector al poporului său existase în diverse forme pe tot parcursul istoriei creștinătății. Acest lucru fusese deja exprimat explicit în secolul al XII-lea de către teoreticieni catolici ai politicii, precum Honorius din Augsburg și John din Salisbury, bazându-se pe legea mozaică din *Deuteronom* și pe descrierile regatelor israelite din *Cartea lui Samuel* și *Cartea Regilor*.²⁹

Al doilea principiu însă – care permite fiecărei națiuni să hotărască singură ce anume înseamnă un conducător legitim, o biserică legitimă și legi și libertăți adecvate – a adus lumea creștină în dialog direct cu viziunea biblică a unei ordini a națiunilor independente. Și a fost principiuul care a eliberat lumea. În contextul Europei de după pacea de la Westfalia, asta a însemnat că unele națiuni vor fi monarhii, în timp ce altele vor fi republici. A însemnat că

națiuni diferite vor avea atât forme diferite de religie națională, cât și diverse prevederi pentru protejarea religiilor minoritare. A însemnat, de asemenea, că diferite națiuni vor prezenta un grad diferit de libertate personală în diverse domenii. Un exemplu excepțional al acestei diversități l-a reprezentat constituția engleză, care, după cum a subliniat John Fortescue în lucrarea *In Praise of the Laws of England (În cinstea legilor Angliei)* (publicată în jurul anului 1543), era extrem de diferită de cea a francezilor și germanilor, respectând precedentul biblic care îi lua regelui puterea de legiferare – o caracteristică esențială a guvernării limitate care a ajuns să fie cunoscută mai târziu sub denumirea de „separare a puterilor”.³⁰ Și Republica Olandeză oferea un grad excepțional de libertate personală de exprimare, ceea ce a avut ca rezultat faptul că știința, comerțul și publicarea cărților au inundat Amsterdamul, aduse de alte națiuni care erau mai sceptice în fața valorii reprezentate de o asemenea deschidere. Ceea ce a făcut, însă, asemenea inovații posibile nu a fost o doctrină care enumera o listă de „drepturi universale”, ci a fost vorba mai degrabă despre „străvechile obiceiuri și privilegii” ale națiunilor engleză și olandeză.³¹

În lucrările protestante de teorie politică, cum ar fi *On Natural Law and National Law* a lui John Selden (1640), cele două principii ale construcției protestante sunt înțelese ca sprijinindu-se unul pe celălalt. Este un sentiment inspirat de *Scriptura* ebraică, care subliniază faptul că o națiune ai cărei conducători își vor proteja poporul și vor urmări bunăstarea lui va ajunge la o loialitate reciprocă a oamenilor și la unirea lor în fața necazurilor. Profeții considerau că fraternitatea și dreptatea venite din interior constituie premisa necesară pentru longevitatea națională

și pentru capacitatea de a rezista în fața intruziunii străine.³²

Totuși, aceste două principii au și o relație tensionată. Pe de o parte, ideea că există standarde naturale de legitimitate mai înalte decât reglementările unui anumit guvern înseamnă că națiunile nu pot să facă în mod corect orice vor. Sunt supuse întotdeauna judecății lui Dumnezeu și judecății omului, iar asta face ca guvernarea să fie condiționată în mod necesar.³³ Pe de altă parte, principiul libertății naționale întărește și protejează instituțiile, tradițiile, legile și idealurile unice ale unei anumite națiuni împotriva pretențiilor care afirmă că ele trebuie răsturnate în numele doctrinelor promovate de către susținătorii unei biserici sau ai unui imperiu universal. Deși este recunoscută existența unui minimum moral, interpretarea modului în care va fi exprimat acest minimum este considerată a fi dreptul fiecărei națiuni independente, fiecare abordând chestiunea dintr-o perspectivă cu rădăcini adânci în propriile circumstanțe istorice, în experiență și viziune.

Tensiunea intrinsecă menținerii ambelor principii ale construcției protestante a conferit un dinamism unic națiunilor Europei, eliberând o furtună de energii adormite și cultivând într-o uimitoare măsură experimente și inovații în guvernare și teologie, economie și științe. Permițând o diversitate de organizări constituționale și religioase în diferite țări, ordinea protestantă a furnizat totodată laboratoarele naționale pentru dezvoltarea și testarea instituțiilor și libertăților pe care le asociem acum cu lumea occidentală. Iar întrecerea între perspectivele naționale rivale a depășit cu mult politica și teologia. Știința empirică engleză a fost alimentată de indignarea în privința caracterului deductiv

al metodei carteziene, despre care francezii, la rândul lor, afirmau insistent că este singura metodă cu adevărat „rațională” prin care știința poate progresa. Filosofia germană a înflorit în mod similar, și anume, din convingerea că empirismul englez era o mare catastrofă și că idealismul lui Immanuel Kant ne va salva pe toți. Același lucru putea fi spus despre aproape orice domeniu în care civilizația europeană a făcut progrese semnificative, inclusiv despre finanțe, industrie, medicină, filosofie, muzică și arte. În fiecare caz, punctele de vedere rivale, recunoscute pe atunci ca având un caracter național distinct, erau propuse ca fiind cele mai bune pentru omenire în ansamblul ei, împingându-i pe alții să imite ceea ce li se părea de succes, chiar dacă stimulau și eforturi renăscute de a reconstrui mai inteligent abordări abandonate pentru a putea relua lupta într-o bună zi.

Asta nu vrea să însemne că, după pacea de la Westfalia, Europa era vreo lume idilică. Statele naționale creștine recurgeau în permanență la război pentru teritorii și comerț, un obicei care nu are cum să nu ne șocheze prin promptitudinea cu care acceptau vărsarea de sânge nejustificată. Mai mult, deși englezii, olandezii și francezii insistau pe principiul westafalic al independenței naționale și al autodeterminării în context european, erau foarte prompti în a inventa motive pentru a-și menține imperiile coloniale bazate pe cucerirea și subjugarea popoarelor străine din Asia, Africa și Americi. Aceste state – iar mai târziu și Statele Unite – au menținut mult timp dispoziții și instituții rasiste imorale, punând o diversitate de bariere în fața participării evreilor la viața națională. S-ar mai putea adăuga cu ușurință și altele la lista de practici din acea perioadă care ni s-ar părea și ar trebui să ni se pară inacceptabile.